

УДК 141.2(045.2)

В. Г. Шапоренко
аспірант

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРЕДСТАВНИКІВ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНО-АКАДЕМІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Постановка проблеми. Метою статті є дослідження особливостей культурно історичних витоків філософії Київської Духовної Академії. Маємо розглянути проблему гуманітарної освіти та її зв'язок з іншими науками. Розглядаючи майже 200-річний ювілей Київської Духовної Академії (1819), виникає потреба згадати її визначну роль у становленні філософської освіти і науки на вітчизняних теренах. Необхідний доробок для сучасників, професорів і вихованців Київської Духовної Академії яскраво виразноє справедливості думки, що її висловив колись слухач Георгій Флоровський: «В Академіях за XIX століття склалася своя філософська традиція», причому традиція, значення якої не вичерпується відомчими межами, адже саме «в духовній школі заклалися підвалини систематичної філософської культури» в межах східнослов'янських земель [7, с. 213].

Мета статті – дослідження особливостей культурно історичних витоків філософії Київської Духовної Академії.

Виклад основного матеріалу. На відміну від сучасної системи отримання філософської освіти, філософія того часу викладалася виключно у вищих навчальних закладах, опановування дисциплін у духовній школі починалося вже з семінарських класів. Підпорядковуючись загальноосвітнім цілям, вивчення основ філософської пропедевтики, основ з курсу філософії історії, логіки і психології вводило тодішніх семінаристів у коло філософських дисциплін, знайомило з відповідною термінологією, сприяло формуванню світоглядних цінностей.

Філософська спадщина Київської Духовної Академії неможлива без славетних імен тих, хто закладав і розвивав традиції філософської культури та освіти на східнослов'янських теренах. Зокрема, Василь Карпов, відомий не тільки першим російськомовним перекладом корпусу діалогів Платона, а й розбудовою власної філософської системи – «синтетизму», що доводить єдність духовного і матеріального начал у душі конкретного ідеалізму. Петро Авсєнев, постать якого стоїть біля витоків вітчизняної традиції християнської антропології та психології. Сильвестр Гогоцький – один із фундаторів вітчизняної історико-філософської науки, філософії та психології освіти, автор перших на теренах Російської імперії філософської енциклопедії і філософського словника. Памфіл Юркевич – видатний філософ і педагог, релігіознавець, на долю якого випало відстоювати філософський професіоналізм у боротьбі з філософським невгладством і дилетантизмом. Орест Новицький – один із тих, хто закладав традицію критичного осмислення здобутків західноєвропейської філософії та її включення у вітчизняний історико-культурний контекст, хто здійснив перші вагомі кроки у формуванні теоретичного і методологічного підґрунтя вітчизняної історико-філософської науки та залишив перший на східнослов'янських теренах досвід систематичного осмислення історії давньої філософії. Петро Ліницький – один із найзначніших представників православної духовно-академічної думки, що залишив по собі незамінну творчу спадщину в різних філософських галузях і богослов'ї, ділом доводячи те, що віра і знання, релігія і наука, попри різну ідентичність, є не антагоністами, а довічними, дуальними союзниками на шляху до Істини. Професори Петро Кудрявцев і Василь Екземплярський, з якими пов'язані найважливіші віхи релігійно-філософського відродження у Києві [3, с. 65].

Товариство видавництва і журналу «Християнська думка», що творчо збагачувало суспільство того часу, чия діяльність надихала вітчизняну філософську культуру таким сузір'ям імен, що з'явилися на філософському небосхилі

впродовж одного століття, може похвалитися далеко не кожною освітньою інституцією. Видатні мислителі радянської доби сьогодні посіли належне місце на сторінках наукових статей, підручників, і це «повернення» – важливий результат дослідницьких зусиль передусім українських істориків філософії, філософії освіти та антропології. Навіть належачи до різних поколінь, вони виявляли цілковиту суголосність у розумінні генетичної й історичної єдності філософії.

Наприкінці XIX – початку XX ст. обсяг викладання філософських дисциплін неухильно збільшувався, сягаючи від десяти до п'ятнадцяти годин на тиждень упродовж двох років навчання і відповідаючи рівню філософських факультетів сучасних університетів. Особливої уваги надавалося вивченню давньої історії і новочасної філософії, логіки, метафізики (в передреволюційні роки – «систематичної філософії»), психології. Кожна з дисциплін читалася не менше двох разів на рік. Загальновідомо, що історико-філософський вишкіл відбувався завдяки високій вимогливості з боку викладачів, звертаючи особливу увагу на роботу над першоджерелами та новітньою філософською літературою. Викладачі духовної академії створювали для наукового розвитку слухачів особливі курси філософії. Навички перекладацької роботи й написання філософських текстів – усі ці, без сумніву, позитивні й варті наслідування ознаки філософської освіти, що її надавали в навчальному закладі, власне й були тими чинниками, які зумовили появу в духовному середовищі філософів-фахівців, спроможних забезпечувати кадрові потреби не лише духовно-академічних, а й університетських кафедр філософії [7, с. 356].

Духовний та академічний тип філософування постає досить своєрідним феноменом на межі спекулятивної філософії та ортодоксального богослов'я. Філософія намагалася досягти буття людини і світу, а богослов'я прагнуло розбудувати вчення про Бога на підставі закарбованого у Св. Письмі Слова Божого. Духовно-академічна філософія розуміла сам філософський шлях чистого мислення як піднесення до невичерпної скарбниці Одрокровення, знаходячи в ньому ключ до «таємниць про Бога, світ і людину, до яких не лише не доходить людський розум у світі поганському, ні в релігії, ані в філософії, але до яких ніколи не може дійти власними силами» [7, с. 425]. Вона виходила з настанов християнського теїзму, з розуміння Абсолюту як «живого» Бога, Творця і Промислителя, вільної і свідомої особистості. Духовно-академічне філософування постає з релігійного джерела і робить перші свідомі кроки в справі розбудови православної філософії та культури – справі, що її пов'язують, зазвичай, із творчістю славетних слов'янофілів Івана Киреевського та Олексія Хом'якова. Розповсюджуючи філософське вчення істинами Одрокровення, духовно-академічні філософи одними з перших серед теоретиків окреслили вектор розвитку православної філософської традиції як поміркований шлях, на якому долається односторонність ірраціоналізму.

Рівень володіння філософами Київської Духовної Академії грецькою, французькою, польською, латинською, німецькою мовами дозволяв їм суміщати викладання філософських і мовних дисциплін. Приклади такого суміщення залишили майже всі викладачі філософських дисциплін. Філософська спадщина Київської Духовної Академії стверджується розумом, дозріває до християнської свободи духу, свободи «за благодаттю». Розглядаючи пізнання істини як справу не власне мислення, а особистості в її цілості, живій єдності пізнання, волі, почуттів, сумління тощо, шукаючи універсального світогляду, злагоді віри і розуму,

філософи – викладачі духовних академій окреслили шлях, на якому в подальшому розгортатиметься релігійна філософія на вітчизняних теренах.

Саме з духовними академіями слід пов'язувати і звернення до витоків православної традиції – до спадщини, яка не лише стала предметом численних перекладів та дискусій, а без сумніву, збагатила східнослов'янські культури XIX – початку XX ст. Такого роду знання увійшли в спадщину релігійно-філософського дискурсу цієї доби. Крім того, разом із тими ж духовними академіями пов'язаний перший досвід глибокого фахового осмислення новочасного німецького іdealізму. Шеллінг і Баадер, Кант і Гегель, Якобі та Шопенгауер, Лотце і Бенеке-цими прізвищами рясніють сторінки духовно-академічних журналів і праць, що вийшли з духовно-освітнього середовища [3, с. 124].

Філософів Німеччини перерахують – у них навчаються, з ними дискутують, постійно підтримують жвавий і плідний діалог, в якому виростають, зароджуються власні думка й слово, міцніе філософський вибір на користь іdealізму платонівського типу, пропущеного через горнило православного з погляду розуму – того самого «конкретного іdealізму», що, на відміну від іdealізму абстрактного, передбачає вкоріненість філософського мислення в абсолютноному сущому, як його початок. Навчаючи про Дух як про щось більше, ніж пізнавальна діяльність, ніж свідомість, розглядаючи його як реальну субстанцію, вбачаючи в істині не мисленеву категорію, а конкретну онтологічну сутність, духовно-академічні філософи закладають підвалини «онтологічної гносеології», що згодом стане однією з принципових ознак метафізичних учень, розгорнутих у ричітті православної релігійно-філософської традиції.

Особлива роль духовно-академічної філософії – зокрема, Київської – в спробах утвердження в суспільній свідомості розуміння значущості філософського знання та філософської освіти. Такі знання не обмежувалися лише повсякденною викладацькою роботою. Активну участь філософи Київської Духовної Академії брали в діяльності різноманітних освітянських курсів та товариств, у дискусіях на шпальтах газет і журналів, їх численних публічних заходах просвітницького характеру, тобто в реальній практиці.

В.П. Бех, Ю.В. Бех пишуть: «Під сутністю соціального світу необхідно розуміти його внутрішній зміст, що виявляє себе в єдності всіх багатоманітних і суперечливих форм його буття. Тому під змістом соціального світу розуміється не самий по собі субстрат соціального, а його внутрішній стан, сукупність процесів, що характеризують взаємодію утворюючих соціальний світ елементів, між собою і з середовищем і зумовлюють їхнє існування, розвиток і зміну; в цьому сенсі самий зміст соціального виступає як процес» [2, с. 6].

У процесі філософського виступає як процесі за собом формування ціннісних орієнтацій особистості є виховання її здатності до культурного мислення, наголошуючи роль освіти особливо гуманітарної, здійснення людинотворчого потенціалу й призначення. Зрештою, науковці-філософи не втомлюються попереджати про те, що утвердження утилітарних пріоритетів у системі освіти, яка не дбає про виховання культури особистості, про культивування ціннісних орієнтацій, почуттів і волі людини, має наслідок морально занедбаного суспільства.

У контексті нашого дослідження філософської спадщини Київської Духовної Академії слід відзначити, що вперше постала предметом спеціальної історико-філософської тематики. Філософська спадщина розглядається не тільки з точки зору дослідження філософії та релігійознавства, а з розвитком біблейстики. Вона підіймає проблеми, які стосуються перевидання тих пам'яток, що репрезентують філософський доробок вихованців академії і викладачів. Співвідношення філософії та релігії вирішують із позиції концепції двох істин (віри та розуму). Релігійні твори ґрунтуються на вірі, надії та любові, особливо відвертості, що є опорою для життя самого розуму, тоді як філософські твори цілковито присвячуються дослідженням і пошукам основ зовнішнього переконання в самому душевному житті і в зонах мислення.

Сутність окресленої вище проблеми філософсько-антропологічної концепції доноситься оригінальним і нетиповим для епохи з погляду на людину як на конкретну індивідуальність. У відповідності з названими критеріями Дух – це скарбник і носій усіх тілесних сил людини, центр душевного та духовного життя індивіда, всіх пізнавальних дій. Темп сучасного людського життя доводить, що мислення не вичерпує собою всієї повноти духовного людського життя, так само як мисленеву досконалість не може визначити всіх досконалостей людського духу. Думки та слова індивіда – це образи зовнішніх предметів, а образи – це вияви загального почуття душі, усвідомлення самого себе, породження людського сердечного настрою [6, с. 65].

Розуміння філософії відбувається через закони, що має засвоїти людина для душевної діяльності. Позиція людини не покладається на силу розуму, а на установлений порядок морально-духовного життя. Філософсько-антропологічна концепція особливо обговорюється в працях мислителів, яку розпочали задовго до XIX ст. Істинна сутність предмета – ідея, що пізнається та усвідомлюється не в спогляданні, не в понятті про нього, а в його ідеї, тому перевага надається вченню Платона про розум, а не вченню Канта про досвід, тобто для чого існує предмет [3, с. 76].

У межах однієї статті неможливо охопити чи проаналізувати філософію, яка прагне пояснити явища навколишньої дійсності. З ідеї та за допомогою ідеї, якщо вона розглядає явища світу як одкровення чи втілення думки, якщо для неї ідея є джерелом пізнання світу, основою, законом і типом явищ дійсності – в цьому разі з'ясовується й обґрунтовується те світоспоглядання, початки якого містяться в будь-якій людській душі і яке з необхідністю допускається релігійним і моральним життям людства. Без допущення ідеї неможливо розкрити сутність самої людини, досягнути сенсу її буття. Виникнення філософської думки пов'язана з активністю свідомості. Вона перебуває в стані розвитку і пізнання, якому притаманні поступовість змін, спрямованість і здійснення певного родового життя, відображує і дає значно більше, ніж історія людського життя, а саме розуміння суттєвих особливостей внутрішнього життя істоти свідомої, керуючись при цьому ідеєю розвитку, властивою духові [3, с. 192].

Абисова М.А. вказує, що філософи Нового часу продовжують розглядати сенси як об'єктивні феномени, які існують поза людським розумом. Однак в їхніх філософських системах володіння сенсами не є прерогативою Бога, сенси існують у природі [1, с. 41].

Висновки. Як слідує з проведеного дослідження, філософи XIX ст. вважали, що мислення як свідоме роздумування, котре враховує відмінність і єдність уявлень і понять, спирається на розвиток освіти, культури, науки. Із часом його траєкторія поділила філософію на періоди: перший – від іонійських шкіл до неоплатонізму і другий – з XVII ст. до іdealізму, перехідною ланкою називають філософію Канта. Ми вважаємо, що основа суспільного розвитку полягає у двох взаємопов'язаних діях: русі вперед, що призводить до змін у житті, руйнуванні та сталості, незмінності, стані спокою. Основним у розвитку суспільства є те, що зберігається, залишається вічним, непорушним, бо воно дається ідеями, які є вічними істинними, за допомогою яких стверджується гідність людини, велич і могутність народного життя та можливості руху вперед для розвитку духовного світу людини. У духовному світі знаходиться царство Бога, а Царство Бога знаходиться в людині, як сказав Ісус Христос.

Література

1. Абисова М.А. Проблема сенсу у класичній філософській традиції: соціокультурний аспект / М.А. Абисова. – К. : Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2016. – № 1(23). – С. 38–42.
2. Бех В.П., Бех Ю.В. Філософський аналіз як засіб дослідження проблем професійної освіти / В.П. Бех, Ю.В. Бех. – К. : Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2015. – № 1(21). – С. 5–10.

3. Бичко І.В., Войченко І.В., Бойченко М.І., Бузький М.П., Табачковський В.Г. *Філософія* / І.В. Бичко. – Київ : Либідь, 2001. – 406 с.

4. Єсипенко Д. Соціофілософський досвід К.Ясперса / Д.Єсипенко // *Філософська думка*. – 2000. – № 1. – С. 79 – 93.

5. Памфіл Юркевич «Історія філософії; Філософія права; Філософський щоденник» / П. Юркевич. – К. : Ред. журн. «Український світ», 1999. – 756 с.

6. Релігієзнавство / Л.Г. Дротянко [та ін.]; Національний авіаційний ун-т. – К. : Книжкове видавництво НАУ, 2005. – 152 с.

7. Ткачук М.Л. *Філософська спадщина Київської Духовної Академії : стан і перспективи дослідження* / М.Л. Ткачук. – К. – 2013. – 315 с.

Анотація

Шапоренко В. Г. Філософський аналіз представників Київської духовно-академічної філософії. – Стаття.

У статті розглядаються шляхи виникнення філософії, що перебувала в стані розвитку освіти XIX ст., в її цілісності, живій єдності розуму, волі, почуттів, сумління тощо. Філософія прагне пояснити явища навколишньої дійсності, розкрити сутність самої людини, досягнути сенсу її буття. Розглядаючи пізнання істини як справу власне мислення, особистості в її цілісності, живій єдності розуму, волі, почуттів, сумління тощо, шукаючи суголосного універсального світогляду, злагоди віри і розуму, викладачі-філософи духовних академій показують шлях, на якому в подальшому розгоратиметься релігійна філософія на вітчизняних теренах. Перехід до релігійного світогляду людина пройшла через виникнення та розвиток, протиставляючи себе природі. У свою чергу, процес розвитку вимагає знання законів природи, які людина отримує від філософії, й веде до розмежування природного та надприродного у свідомості. Більш високий рівень розвитку людства породжує новий тип залежності від природи до людини від людини. Філософський світогляд сформувався одночасно з релігійним, проте він мав інше підґрунтя. Необхідність виявляти конкретні властивості предметів природи з метою задоволення повсякденних потреб, що вело до узагальнень і утворення абстрактних понять, через які й відбувалося формування протонауки, яка заклала підвалини інтелектуального осягнення оточуючого світу. Критичне переосмислення породжувало нові запитання і спонукало до пошуку відповідей – так зароджувався філософський світогляд, який інакше, ніж міфологічний та релігійний, пояснював походження світу, людини, суспільства, феномен життя й смерті та інші природні й соціальні явища. Філософія творить людину, розвиває, дає можливість повноцінно жити, як духовна сфера слугує істині, красі та добру. Розвиток філософії в Україні сьогодні заслуговує на підтримку науковців.

Ключові слова: істина, сутність, розвиток, цілісність, розум, мислення.

Анотація

Шапоренко В. Г. Філософский анализ представителей Киевской духовно-академической философии. – Статья.

В статье рассматривается возникновение философии, которая находилась в состоянии развития образования XIX в., как целостности личности, живого единства ума, воли, чувств, совести и т.д. Философия стремится объяснить явления окружающей действительности, раскрыть сущность самого человека, понять смысл его бытия. В статье рассматриваются пути развития и возникновения философии, что находились в состоянии развития образования XIX в. Рассматривая познания истины как не собственно мышления, а целостности личности, живого единства ума, воли, чувств, совести и т.д., ища созвучного универсального

мировоззрения, согласия веры и разума, преподаватели-философы духовных академий показывают путь, на котором в дальнейшем будет разворачиваться религиозная философия на отечественных просторах. Переход к религиозному мировоззрению человек прошел через возникновение и развитие, противопоставляя себя природе. В свою очередь, процесс развития требует знания законов природы, которые человек получает от философии, и ведет к разграничению природного и сверхъестественного в сознании. Более высокий уровень развития человечества порождает новый тип зависимости от природы, от человека к человеку. Философское мировоззрение сформировалось одновременно с религиозным, однако он имел другое основание. Необходимость выявлять конкретные свойства предметов природы для удовлетворения повседневных потребностей вела к обобщениям и абстракциям абстрактных понятий, через которые и происходило формирование протонауки, которая закладывала основы интеллектуального постижения окружающего мира. Критическое переосмысление порождало новые вопросы и побуждало к поиску ответов – так зарождалось философское мировоззрение, которое иначе, чем мифологическое и религиозное, объясняло происхождение мира, человека, общества, феномен жизни и смерти и другие природные и социальные явления. Философия творит человека, развивает, дает возможность полноценно жить, как духовная сфера служит истине, красоте и добру. Развитие философии в Украине сегодня заслуживает поддержки ученых.

Ключевые слова: истинна, сущность, развитие, целостность, разум, мышление.

Summary

Shaporenko V. G. Philosophical analysis of representatives of Kyiv spiritually-academic philosophy. – Article.

The article examines the ways of the philosophy that was in a state of education nineteenth century. In its entirety, live the unity of mind, will, feelings and conscience like. Philosophy seeks to explain the phenomenon, approval of the idea can not reveal the essence of the person, understand the meaning of its existence. Consider ways of development and of the philosophy that is in a state of education nineteenth century. Considering the knowledge of the truth as dealing not own thinking, and personality in its entirety, live the unity of mind, will, feelings, conscience, etc., seeking unison universal outlook, harmony of faith and reason in the teachers, philosophers, spiritual academies show the way in which in the future will unfold religious philosophy on domestic territory. Go to a religious worldview man has gone through the emergence and development, in opposition to nature. In turn, the process requires knowledge of the laws of nature that a person receives from philosophy, and leads to the distinction of natural and supernatural in mind. Higher levels of human development generates new type depending on the nature of man to man. The philosophical worldview formed simultaneously with the religious, but he had a different background. The need to identify specific properties of objects of nature in order to meet daily needs, leading to the formation of generalizations and abstract concepts through which groups were formed and protoscience, which laid the foundations of intellectual comprehension of the surrounding world. Critical rethinking generated new questions and led to the search for answers, as emerging philosophical outlook that is different than the mythological and religious, explained the origin of the world, human society, the phenomenon of life and death and other natural and social phenomena. The philosophy of man creates, develops, makes it possible to live fully, a spiritual sphere serves as truth, beauty and goodness. The development of philosophy in Ukraine today deserves the support of scientists.

Key words: true, essence, development, integrity, intelligence, thinking.